Gebruik van alcohol, drugs, medicatie of gamen en gokken bij cliënten

Fiche voor leidinggevenden in de gezins- en thuiszorg

VAD
VLAAMS EXPERTISECENTRUM
ALCOHOL EN ANDERE DRUGS

Fiche

Het gebruik van alcohol, illegale drugs, psychoactieve medicatie, risicovol en gamen en gokken kan voor problemen zorgen binnen de gezins- en thuiszorg. Het middelengebruik van cliënten kan een negatieve impact hebben op verschillende vlakken (gezondheid, welzijn, relaties, zelfredzaamheid ...). Daarnaast lopen ze risico op het ontwikkelen van een verslaving. Medewerkers pikken deze signalen op en maken zich zorgen. Maar ze vinden het vaak moeilijk om deze signalen te benoemen of aan hun leidinggevende* te melden.

Het middelengebruik, risicovol gamen of gokken kan voor problemen zorgen op het niveau van de organisatie. De zorg kan bijvoorbeeld niet doorgaan omdat cliënten medewerkers niet binnenlaten. Cliënten zijn onder invloed niet aanspreekbaar of stellen grensoverschrijdend gedrag, waardoor de veiligheid van medewerkers in het gedrang komt. Of er worden andere afspraken overtreden (bv. aanwezigheid of gebruik van illegale drugs terwijl medewerker aanwezig is, medewerker onder druk zetten om alcohol mee te brengen ...), waardoor medewerkers zich onveilig voelen.

- Het alcohol- en drugbeleid van de organisatie bepaalt wat je moet doen als je je zorgen maakt over het middelengebruik, risicovol gokken of gamen van een cliënt. De informatie in deze fiche kan de leidinggevende daarin ondersteunen. De toepassing ervan gebeurt steeds op maat van de organisatie.

Als leidinggevende heb je mogelijk een dubbele rol:

- Het gesprek aangaan met de cliënt over:
  - Je bezorgdheid over de impact op zijn/haar gezondheid, welzijn en zelfredzaamheid
  - Het overtreden van regels en de impact op de veiligheid en het welzijn van medewerkers
- Het ondersteunen van medewerkers bij zorgposten waar er sprake is van deze problematiek en hen aanmoedigen om signalen te melden, handvaten geven om bezorgdheid te uiten en om grenzen aan te geven.

- **Voor meer info** over wanneer middelengebruik, risicovol gamen of gokken een probleem is of wanneer iemand verslaafd is, zie de fiche voor basismedewerkers of check de online cursussen 'Ontstaan van middelgerelateerde en verslavingsproblemen: een dynamisch proces', 'De invloed van Mens, Middel en Milieu op druggebruik en drugproblemen' of 'Drugs in de hersenen' op het vormingsplatform van VAD.

* Leidinggevende is de overkoepelende term die we gebruiken voor een medewerker die een team van thuiszorgmedewerkers aanstuurt en ondersteunt. Andere termen zijn coördinator, diensthoofd, (wijk)verantwoordelijke ...

Signalen opmerken

Soms weet je vanaf de start van de zorg dat de cliënt middelen gebruikt, risicovol gamet of gokt. Ook tijdens lopende zorg is het belangrijk om alert te blijven. Cliënten kunnen starten met gebruik, meer gaan gebruiken of risicovol gaan gebruiken. Medewerkers in de thuiszorg merken de signalen hiervan op of krijgen deze info via familieleden, doorverwijzers of betrokken hulpverleners.

Een aantal signalen kan erop wijzen dat iemand gebruikt, risicovol gamet of gokt:

- sterke stemmingswisselingen (agressief, depressief, uitgelaten)
- geen interesses meer in hobby's, werk, gezin of relaties
- financiële problemen
- ontremd of grensoverschrijdend gedrag
- meer moeite met wandelen en coördinatie
- meer valpartijen of evenwichtsstoornissen
- meer gezondheidsproblemen
- concentratieproblemen
- moeilijker praten
- vermoeidheid / versuftheid
- veranderde eetlust
- veranderingen in het uiterlijk (bv. bleek uitzien, afvallen of bijkomen)
- minder aandacht voor lichaamshygiëne
- lege flessen, verpakkingen van medicatie of andere gebruiksvoorwerpen
- familieleden of vrienden die ook gebruiken
- familieleden die zich bezorgd maken en je aanspreken
- ...

Maar ook andere problemen of kopzorgen kunnen die symptomen veroorzaken en dat maakt het moeilijk om zeker te zijn dat het over middelengebruik, risicovol gamen of gokken gaat. Duiken de signalen steeds vaker op, blijven ze aanhouden of zijn er veel verschillende signalen tegelijk? Dan is de kans groter dat het om middelengebruik gaat. Je vragen en bezorgdheid uiten is belangrijk, om welke problemen het ook gaat.

- In de methodiek **Signalen bespreken** op p. 31 van de publicatie 'Hoe motiveer je cliënten om aan de slag te gaan met hun middelengebruik, gamen of gokken?' vind je een uitgebreide lijst van mogelijke signalen.

Bespreekbaar maken

Middelengebruik, risicovol gamen en gokken kan je op verschillende manieren aankaarten, zowel in een eerste gesprek als tijdens een langere zorgperiode:

▶ Bevraag dit systematisch tijdens de intake

Door middelengebruik, risicovol gamen of gokken systematisch te bevragen tijdens de intake of eerste gesprekken kan je het sneller opmerken. Zo wordt de boodschap een thema dat als vanzelfsprekend aan bod komt én verlaag je de drempel voor de cliënt om er zelf over te beginnen.

Verwerk vragen over middelengebruik, gamen en gokken in **bestaande formulieren**/in je huidige **werkwijze**. Tijdens een eerste gesprek worden er heel wat vragen gesteld over de zorgvraag en -noden van de cliënt. De vraag naar gebruik kan worden ingebouwd in een vragenreeks over deze noden.

> *"Hoe kunnen we je tijdens je revalidatie ondersteunen? Bij welke huishoudelijke taken wil je graag ondersteuning? Wat lukt zelf nog? Wat gaat tijdelijk niet meer door de pijn? Wat helpt jou om de pijn te bestrijden? Neem je pijnstillers of iets anders (bv. alcohol, cannabis ...)?"*

Screeningsinstrumenten zijn handige tools om middelengebruik, gamen en gokken te detecteren en om het gesprek hierover aan te gaan. De me-ASSIST bundelt verschillende screeningsinstrumenten (bv. AUDIT) en helpt je om middelengebruik op te merken en de ernst ervan in te schatten.

> *"In de BelRAI-Screener zit een vraag over middelengebruik. Je peilt dan naar 'Is er sprake van een verslavings- of afhankelijkheidsproblematiek?' Dat er al een vraag die daarnaar peilt standaard inzit, maakt het gemakkelijker. Zo vergeet je het thema niet te bespreken. Langs de andere kant is het niet gemakkelijk om een eerlijk antwoord te krijgen op de vraag 'Ben je verslaafd?'. Daarom dat we dan voorzichtig proberen te polsen naar 'Drink je alcohol of gebruik je soms drugs?'. Hierop vragen we dan verder door."*

▶ Leg linken met andere afspraken en belangrijke thema's

In een intakegesprek zijn er verschillende **mogelijke aanknopingspunten** om het over alcohol- en ander middelengebruik te hebben: afspraken over **veiligheid van medewerkers**, meebrengen van **boodschappen**, **noodgevallen** waarbij derden verwittigd moeten worden ... Maak – waar mogelijk – steeds de link met bestaande afspraken over alcohol, illegale drugs, psychoactieve medicatie en ander (bv. zichtbaar aanwezig, gebruik tijdens bezoek medewerker, onder invloed zijn).

> *"Tijdens het eerste gesprek overlopen we met de cliënt steeds enkele afspraken die te maken hebben met veilige werkomstandigheden voor onze medewerkers (bv. agressie, loszittende stopcontacten, rookvrije werkomgeving ...) en afspraken die te maken hebben met wederzijds respect (bv. grensoverschrijdend gedrag, onder invloed zijn ...). Bepaalde afspraken rond middelengebruik worden daar steeds mee in besproken."*

Tijdens het intakegesprek kan het duidelijk zijn dat er sprake is van middelengebruik, risicovol gamen of gokken. Grijp dan de kans om bestaande **regels te schetsen** en om samen met de cliënt (en doorverwijzer) goede **afspraken te maken**.

> *"Soms verwijst de hulpverlening naar ons door en is het een gekende problematiek. Dit is de gemakkelijkste situatie, want bij deze cliënten kunnen we al bij de start afspraken maken over het middelengebruik. De afspraak is dan dat verzorgenden geen alcohol meebrengen. Onze maatschappelijk werker bespreekt dit open, zowel met de cliënt als met de doorverwijzer zelf. Op die manier kunnen we afspraken maken met de cliënt over wat we mogen doen bij herval en aan wie we dit mogen communiceren."*

> *"Bij andere cliënten is het geen gekende problematiek, maar merken we tijdens het intakegesprek enkele duidelijke signalen op zoals lege flessen drank of zichtbare gebruiksvoorwerpen, een alcoholgeur bij de ochtendintake ... Dan bespreken we dit. We proberen de waarden en normen van cliënten zo goed mogelijk te begrijpen, maar maken ook al afspraken maken over de maximumhoeveelheid alcohol die verzorgenden van de winkel mogen meebrengen."*

> *"In beide situaties geven we dan mee dat we het belangrijk vinden dan onze medewerkers op een veilige manier hun job kunnen uitvoeren en dat onder invloed zijn voor overlast / onveiligheid kan zorgen. Dan schetsen we ook de bestaande regels en vragen we voor hun medewerking."*

Open vragen werken drempelverlagend

Garanties op een eerlijk antwoord zijn er nooit. Een manier om de drempel zo laag mogelijk te maken, is door open en direct te vragen naar de mate van gebruik. Op die manier is er minder taboe voor cliënten die hoge hoeveelheden gebruiken, risicovol gamen of gokken.

> *"Mensen gaan op hele verschillende manieren met alcohol om. Sommigen drinken helemaal geen alcohol. Anderen drinken alleen als ze iets te vieren hebben. Sommigen drinken elke dag 1 glas, anderen elke dag enkele flessen sterke drank. Hoe is dat bij jou?"*

Bezorgdheid uiten bij signalen

Wanneer je signalen opmerkt, zowel door de verantwoordelijk als door medewerkers tijdens een lopende zorgperiode, start dan steeds het gesprek vanuit **bezorgdheid**. Deze tips kunnen hierbij helpen:

- **Vraag toestemming**. Zo geef je de ander de keuze en maak je hen nieuwsgierig naar wat je te vertellen hebt.

> *"Vind je het oké als ik iets zeg waar ik bezorgd over ben?"*

> *"Er is me onlangs iets opgevallen waar ik me een beetje zorgen over maak. Daar zou ik het graag even met jou over hebben. Is dat ok voor jou?"*

> *"Er is iets waar ik me wat zorgen over maak. Zouden we het hier even over kunnen hebben?"*

- **Benoem de signalen** waarover je je zorgen maakt. Doe dit zo concreet mogelijk en zonder te oordelen.

  "Toen je me daarnet een rondleiding gaf in je studio viel mijn oog op een gebruikte naald. Dit kan prikincidenten veroorzaken, daarom maak ik me zorgen over de veiligheid van onze medewerkers."

  "De laatste keer dat we samen boodschappen zijn gaan doen, schrok ik van de hoeveelheid alcohol die je in het karretje legde. Ik heb er toen niets van gezegd, maar er wel nog over nagedacht nadien."

  "In de afgelopen maand merkte de verzorgende verschillende keren dat je vol blauwe plekken stond en klaagde over pijn. Toen ze daarnaar vroeg, zei je dat je een paar keer gevallen bent. Het viel haar op dat je de laatste tijd veel sneller moe bent en je moeilijk kan concentreren. Tijdens het opruimen kwam ze een paar keer enkele lege verpakkingen slaapmedicatie tegen. Hierdoor maken we ons zorgen over je medicatiegebruik."

- **Lok een reactie** uit bij de cliënt **door een vraag te stellen**. Vraag naar hoe hij hiernaar kijkt, wat er volgens hem of haar aan de hand is.

  "Wat vind jij hiervan?"
  "Wat vind jij van mijn/onze bezorgdheid?"
  "Wat is er aan de hand?"

Geef informatie mee

Je kan eventueel ook informatie meegeven over de effecten of risico's van bepaalde middelen of over beschikbare hulp.

"Als je slaapmedicatie gebruikt, dan kan dit ook de dag nadien nog actief zijn in je lichaam en voor bijwerkingen zorgen. Vind je het ok als we samen even naar die bijwerkingen kijken? (bv. concentratieproblemen, verstoorde motoriek, risico's op vallen) OF Wat weet je al over deze bijwerkingen?"

Reageert de cliënt neutraal of positief? Merk je bezorgdheid bij de cliënt over zijn of haar eigen gebruik? Dan kan je meegeven dat hulp mogelijk is, in zover hij/zij dat wenst. Op die manier geef je de mogelijkheid mee, zonder dat je hen ergens toe verplicht. Je laat de keuze aan hen en dat is iets wat cliënten enorm appreciëren.

"Mocht je je hier zelf zorgen over maken, dan kan je met je vragen altijd terecht bij je huisarts."

"Iets veranderen aan je alcoholgebruik kan op veel verschillende manieren. Er is meer hulp dan je denkt. Van je huisarts, zelfhulp, online hulp, op gesprek gaan bij een hulpverlener, een dagprogramma tot een opname. Mocht je hier graag meer over weten, dan kan ... (verantwoordelijke, maatschappelijk werker sociale dienst, huisarts, GGZ hulpverlener ...) je hier meer over vertellen."

"Als je graag anoniem met iemand praat, kan je altijd terecht bij de vrijwilligers van De Druglijn. Je kan hen bellen, chatten en mailen. Zij bieden een luisterend hoor en kunnen je helpen om de eerste stap te zetten naar hulpverlening."

- In de publicatie 'Hoe motiveer je cliënten om aan de slag te gaan met hun middelengebruik, gamen of gokken?' vind je verschillende kant-en-klare gespreksmethodieken en nog meer tips terug die je helpen om middelengebruik, risicovol gamen en gokken op te merken, aan te kaarten, de ernst ervan in te schatten, informatie mee te geven over risico's en mogelijke hulp en om door te verwijzen. Alle gespreksmethodieken zijn gebaseerd op een motiverende gesprekstijl. Deze kan je gratis downloaden op www.vad.be.

- Wil je graag een introductie in motiverende gespreksvoering? Volg onze gratis online cursus op vormingen.vad.be.

de druglijn

- Op www.druglijn.be vind je heel wat informatie over de effecten en risico's van heel wat verschillende middelen, kennistests en zelftest, en meer.
- Een overzicht van mogelijke hulpverlening vind je in onze doorverwijsgids.

Ondersteunen van thuiszorgmedewerkers

Heel wat medewerkers voelen zich onzeker als het gaat over middelengebruik, risicovol gamen of gokken bij cliënten. Soms zijn er al een tijdje signalen, maar twijfelen ze of ze deze wel juist geïnterpreteerd hebben. Of ze durven dit niet te melden uit schrik om de vertrouwensband met de cliënt te verliezen of hem/haar in de problemen te brengen. In de tussentijd kan het probleem groter worden en kunnen de gevolgen van het gebruik erger worden. Sommige medewerkers hebben persoonlijke ervaringen met middelengebruik, risicovol gamen of gokken (bv. gebruik bij ouders, partners, kinderen ...), waardoor middelengebruik van cliënten erg 'dichtbij' komt en raakt aan eigen grenzen. Wat voor de ene medewerker als veilig en ok aanvoelt, geldt niet automatisch ook voor een andere medewerker.

> *"In moeilijke situaties primeert het buikgevoel van onze verzorgenden altijd! Ik geef altijd aan mijn medewerkers mee, dat als ze zich niet veilig voelen ze daar onbewust een goede reden voor hebben. Als je denkt 'ik ben daar zo op mijn ongemak, ik voel dat er iets niets juist is maar ik kan er mijn vinger niet opleggen', dan mag je naar buiten. Bel dan mij of een andere verantwoordelijke op en dan bespreken we het verder. Dan zetten we de begeleiding niet stop, maar dan gaan we de situatie analyseren."*

De fiche voor thuiszorgmedewerkers geeft achtergrondinfo over verslaving, signalen van wanneer middelengebruik, risicovol gamen of gokken voor problemen zorgt, do's en dont's over wat je kan doen wanneer je je bezorgd maakt over een cliënt. Je kan de hele fiche of elementen van de fiche gebruiken om je medewerkers te ondersteunen bij de zorg voor een cliënt.

Een alcohol- en drugbeleid in de organisatie

Een alcohol- en drugbeleid in de organisatie bepaalt wat er wordt gedaan als er bezorgdheid is over middelengebruik, risicovol gamen of gokken van een cliënt. Bij het reageren bij bezorgdheid en bij het naleven van regels is bijvoorbeeld een goede doorstroom van informatie belangrijk. Wanneer een medewerker een melding heeft gedaan, communiceer dan over wat er verder gebeurt. Het is belangrijk dat medewerkers weten dat het daarbij niet blijft, maar dat een melding ook wordt opgevolgd, er afspraken worden gemaakt met de cliënt en deze ook geëvalueerd worden. Bekijk ook wat goede systemen zijn om ervoor te zorgen dat iedereen op de hoogte is van afspraken (bv. rond het meebrengen van alcohol) bij een specifieke cliënt, bijvoorbeeld door het een logboek/schrift, online systeem waarin je deze afspraken in een oogopslag kan zien ...

- In de gids voor een alcohol- en drugbeleid vind je meer informatie en tips over hoe je een aanpak op maat van je dienst kan uitwerken.
- Aan de slag rond een rookbeleid in je organisatie? Ontdek alles op Jouw huis, mijn werkplek | Gezond Leven.

Colofon

Auteur

Joyce Borremans; eerstelijn welzijn en gezondheid, VAPH, psychoactieve medicatie
Kaatje Popelier; eerstelijn welzijn en gezondheid, ouderen psychoactieve medicatie.

Lay-out

Mojoville [www.mojoville.be]

Verantwoordelijke uitgever

Dr. Hendrik Peuskens, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel

© 2024

VAD, Vlaams expertisecentrum Alcohol en andere Drugs
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be
Ondernemingsnummer: 0424.327.587.
RPR Brussel

Het gebruik van (delen van) deze publicatie is toegestaan mits behoud van visie en doelstellingen van de publicatie, met duidelijke bronvermelding en als er geen financiële winst mee beoogd wordt.

VLAAMS EXPERTISECENTRUM
ALCOHOL EN ANDERE DRUGS